

International Journal of **Kannada** Research

www.kannadajournal.com

ISSN: 2454-5813

IJKR 2022; 8(1): 100-103

© 2022 IJKR

www.kannadajournal.com

Received: 19-11-2021

Accepted: 21-12-2021

ಡಾ.ಕೆ.ಜಿ.ಶ್ರೀನಿವಾಸ

ಸಹ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ, ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ
ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ,
ಕಲಾ ಕಾಲೇಜು (Autonomous)
ಚಿತ್ರದುರ್ಗ

ಭಾರತದ ವಿವಿಧ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ ಒಂದು ಅವಲೋಕನ

ಡಾ.ಕೆ.ಜಿ.ಶ್ರೀನಿವಾಸ

ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದು ಜನತೆಯ ಶಿಕ್ಷಣಮಟ್ಟ ಸುಧಾರಿಸಿದ್ದು ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಪಾರದರ್ಶಕ ಮತ್ತು ವಸ್ತುನಿಷ್ಠ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜನರ ನಿರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ಸರ್ಕಾರ ಮಾಹಿತಿ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಳಸಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಗತ್ಯವೆನಿಸಿದೆ. ವಿದ್ಯುನ್ಮಾನ ಆಡಳಿತವೆಂದರೆ ಮಾಹಿತಿ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಬಳಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸುವುದಾಗಿದೆ. ವಿದ್ಯುನ್ಮಾನ ಆಡಳಿತವು ಸರಳ, ನೈತಿಕ, ಉತ್ತರದಾಯಿತ್ವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಹಾಗೂ ಪಾರದರ್ಶಕಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಬಳಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಜನತೆಯ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಅಶೋತ್ತರಗಳ ಈಡೇರಿಕೆಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆಯಲ್ಲದೆ, ಸರ್ಕಾರದ ವಿವಿಧ ಇಲಾಖೆಗಳ ನಡುವಿನ ಮಾಹಿತಿ ವಿನಿಮಯಕ್ಕೂ ಪೂರಕವಾಗಿದೆ. ವಿದ್ಯುನ್ಮಾನ ಆಡಳಿತ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ಜನತೆಗೆ ವೇಗವಾಗಿ ತಲುಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಆಂತರಿಕ ದಕ್ಷತೆಯನ್ನು ವೃದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆಡಳಿತದ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವುದಲ್ಲದೆ, ಆದಾಯ ಆದಾಯವನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆಡಳಿತದ ಪುನರ್ ರಚನೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿದ್ದು ಸೇವೆಗಳ ಗುಣಮಟ್ಟದ ವೃದ್ಧಿಗೂ ಕೂಡ ವಿದ್ಯುನ್ಮಾನ ಆಡಳಿತ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ.

ಗೋವಾ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: ಗೋವಾ ರಾಜ್ಯವು ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಎಲ್ಲಾ 11 ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಗಣಕೀಕರಣಗೊಳಿಸಿದ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲ ರಾಜ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣವಾದ ಅಂಶಗಳೆಂದರೆ (1) ಸದರಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಇಲಾಖೆಗಳು ಮತ್ತು ಜನರ ನಡುವಿನ ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಹೊಂದಾಣಿಕೆ. (2) ಗಣಕೀಕರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದ ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ. (3) ಸ್ಥಳೀಯ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಹಿಡಿದು. ಸಚಿವಾಲಯದವರೆಗೆ ನಿರಂತರ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ನಿಯಮಿತ ಪರಾಮರ್ಶೆ. (4) ಕಂದಾಯ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯದ ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾಹಿತಿ ಕೇಂದ್ರದ ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗ, ತಾಲ್ಲೂಕು ಕಛೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗ, ಮತ್ತು ಸರ್ಕಾರೇತರ ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗ, ಇವರುಗಳ ನಿರಂತರ ಪರಿಶ್ರಮ, ದೃಢಸಂಕಲ್ಪ ಮತ್ತು ಬದ್ಧತೆ. (5) ಉನ್ನತ ವರ್ಗದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಪ್ರೇರೇಪಣೆ ಮತ್ತು ನಾಯಕತ್ವದ ಗುಣಗಳು ಮತ್ತು (6) ವಿಪುಲವಾದ ಮೂಲಭೂತ ಸೌಕರ್ಯಗಳು ಹಾಗೂ ನಿರಂತರ ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿಯ ಪೂರೈಕೆ. ಜೊತೆಗೆ ಖಾಸಗೀ ಸಹಭಾಗಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಗೋವಾ ರಾಜ್ಯವು ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಆನ್ ಲೈನ್ ಮ್ಯುಟೇಷನ್ ವಿತರಣೆ ಮತ್ತು ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ನಕಾಶೆ ಹಾಗೂ ಭೌಗೋಳಿಕ ಮಾಹಿತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ (Geographical Information System -GIS)ಗಳನ್ನು ವಿತರಿಸಲು ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ.

ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದ್ದು ಹಕ್ಕು ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ವಿತರಣೆ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ 256 ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿತರಣಾ ಕೇಂದ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿಕೇಂದ್ರೀಕರಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕು ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಮ್ಯುಟೇಷನ್‌ಗಳನ್ನು ವಿತರಿಸಲು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಗಣಕೀಕೃತ ಭೂ ದಾಖಲೆ

Corresponding Author:

ಡಾ.ಕೆ.ಜಿ.ಶ್ರೀನಿವಾಸ

ಸಹ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ, ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ
ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ,
ಕಲಾ ಕಾಲೇಜು (Autonomous)
ಚಿತ್ರದುರ್ಗ

ನಕಾಶೆಗಳನ್ನು ವಿತರಣೆ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ 'ಗುಣ' ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಘೋಗಡ ತಾಲ್ಲೂಕು, ಶಿವಪುರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಿವಪುರಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷಿಕ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸಿದೆ".

ರಾಜಸ್ಥಾನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣರಾಜಸ್ಥಾನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 42,000 ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ 70 ಲಕ್ಷ ಭೂ ದಾಖಲೆ ಹಕ್ಕು ಪತ್ರಗಳು ಮತ್ತು 3.4 ಕೋಟಿ ವಸತಿ ಸಮುಚ್ಚಯಗಳ ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು 241 ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ಪೈಕಿ 235 ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ "ಅಪ್ನಾ ಖಾತಾ" ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ರೂ. 10/- ಅನ್ನು ಪಾವತಿ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಪಡೆಯಲವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಪ್ನಾ ಖಾತಾ ಕೇಂದ್ರಗಳಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಗಣಕೀಕೃತ ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳಿಗೆ ಕಾನೂನುಬದ್ಧ ಮಾನ್ಯತೆ ನೀಡಲಾಗಿದ್ದು, ಆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೈಬರಹದ ಹಕ್ಕು ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಕಾನೂನುಬದ್ಧವಾಗಿ ರದ್ದುಪಡಿಸಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯತೆ ಇದೆ. ಈ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿಯ ಸರಬರಾಜಿನ ಕೊರತೆ, ನುರಿತ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯ ಕೊರತೆ ಮತ್ತು ಕಂದಾಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಅಸಹಕಾರದಂತಹ ಕೆಲವು ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಗಣಕೀಕರಣಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಪಶ್ಚಿಮ ಬಂಗಾಳ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: ಈ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈಬರಹದ ಹಕ್ಕು ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದು 341 ಬ್ಲಾಕ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಕೀಕೃತ ಹಕ್ಕು ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ನಿವೇಶನಗಳ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ರೈತರು ಹಾಗೂ ಮತ್ತಿತರ ನಾಗರಿಕರಿಗೆ ಕೇವಲ ಒಂದು ದಿನದಲ್ಲಿ ವಿತರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಮ್ಯುಟೇಷನ್‌ಗಳನ್ನು ಆನ್‌ಲೈನ್‌ನಲ್ಲಿ ವಿತರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ 3 ಬ್ಲಾಕ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಮ್ಯುಟೇಷನ್ ವಿತರಣಾ ಕೇಂದ್ರಗಳನ್ನು ತೆರೆಯಲಾಗಿದ್ದು ಕಲ್ಕತ್ತಾದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡಲು ಟಚ್‌ಸ್ಕ್ರೀನ್ ಕೇಂದ್ರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಕತ್ತಾದಲ್ಲಿ NIC ಸಹಯೋಗದೊಂದಿಗೆ ಭೂ ನಕಾಶೆಗಳನ್ನು ಗಣಕೀಕರಣಗೊಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕಂದಾಯ ಇಲಾಖೆ ಮತ್ತು ಭೂಮಾಪನ ಇಲಾಖೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಂಪ್ಯೂಟರ್‌ಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ಕ್ಯಾನರ್ ಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಗುಜರಾತ್ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: ಈ ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ 226 ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆ ಹಕ್ಕು ಪತ್ರಗಳ ವಿತರಣಾ ಕೇಂದ್ರಗಳನ್ನು ತೆರೆಯಲಾಗಿದ್ದು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಯಾವುದೇ ಜಮೀನಿನ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅರ್ಜಿ ನಮೂನೆ 7/12 (ಜಮೀನು ಇರುವ ಸ್ಥಳ, ಭೂ ಒಡೆತನ, ಹಕ್ಕು, ಮತ್ತಿತರ ವಿವರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದಾಖಲೆ)ಯನ್ನು ಕಂಪ್ಯೂಟರೀಕರಣಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರಗಳನ್ನು Gujarat State Wide Area Network (GSWAN) ನೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕಗೊಳಿಸಲಾಗಿದ್ದು ರಾಜ್ಯದ ಯಾವುದೇ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಯಾವುದೇ ಜಮೀನಿನ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ತಕ್ಷಣವೇ ಪಡೆಯಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ".

ತಮಿಳುನಾಡು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ 206 ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನೈ ಜಿಲ್ಲೆಯ 5 ನಗರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಗಣಕೀಕೃತ ಹಕ್ಕು ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳ ವಿತರಣೆಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ತಮಿಳುನಾಡು ರಾಜ್ಯವು

ಎಲ್ಲಾ ಕೈಬರಹದ ಹಕ್ಕು ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದು, ಬಹುತೇಕ ಎಲ್ಲಾ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಟಚ್‌ಸ್ಕ್ರೀನ್ ಕಂಪ್ಯೂಟರ್‌ಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ".

ಸಿಕ್ಕಿಂ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: NIC ಸಹಯೋಗದೊಂದಿಗೆ ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಗಣಕಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಎಲ್ಲಾ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಕಂಪ್ಯೂಟರೀಕರಣ ಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ರಾಜ್ಯದ ಎರಡು ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಕಂಪ್ಯೂಟರೀಕರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿದ್ದು ಉಳಿದ 7 ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳ್ಳಲಿದ್ದು, ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಆನ್‌ಲೈನ್‌ನಲ್ಲಿ ಮ್ಯುಟೇಷನ್ ವಿತರಣಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಒರಿಸ್ಸಾ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಭೂ ಹಕ್ಕು ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಕಂಪ್ಯೂಟರೀಕರಣಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ನೋಂದಾವಣೆ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗಣಕೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒರಿಸ್ಸಾ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರವು ಗೊಂದಲಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ. ಕಂದಾಯ ಇಲಾಖೆ ಮತ್ತು ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಇಲಾಖೆಯನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸಿದ್ದು "ಡೈರೆಕ್ಟೋರೇಟ್ ಆಫ್ ಸರ್ವೇ ಅಂಡ್ ಸೆಟಲ್‌ಮೆಂಟ್" ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನೊಂದಿದೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಗಣಕೀಕೃತ ಭೂ ಹಕ್ಕು ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ರೈತರಿಗೆ ಒದಗಿಸುವಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ".

ಕೇರಳ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: ಕೇರಳ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ಹಕ್ಕು ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಕಂಪ್ಯೂಟರೀಕರಣಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ನಕಾಶೆಗಳನ್ನು ಕಂಪ್ಯೂಟರೀಕರಣಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಜಮ್ಮು ಕಾಶ್ಮೀರ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: ಎಲ್ಲಾ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಂದಾಯ ಇಲಾಖೆಯು 400 ಕಂಪ್ಯೂಟರ್‌ಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಜಮ್ಮು ಕಾಶ್ಮೀರ ರಾಜ್ಯವು ಇಡೀ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಭೂ ಮಾಪನಕ್ಕಾಗಿ ETS (Electronic Total Stations) ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ರಾಜ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ತಪ್ಪು ರಹಿತ, ನಿಖರವಾದ ಹಾಗೂ ಮಿತವ್ಯಯದ ಅಳತೆ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ETS ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಹಳೆಯ ಸರಪಳಿ ಭೂಮಾಪನ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರದ್ದುಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಸ್ಸಾಂ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: 1989ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದ ಸೋನಿತಪುರ್ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷಿಕ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಜಾರಿಗೊಳಿಸಲಾಯಿತು. ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ದಾಖಲಿಸುವ ಕಾರ್ಯವು 1993ರ ವೇಳೆಗೆ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿತು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೋನಿತಪುರ್ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಣಕೀಕೃತ ಹಕ್ಕು ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ವಿತರಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಸೋನಿತಪುರ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಂತರ ಸದರಿ ಯೋಜನೆಯನ್ನು

ಕಮೃಪ್ ಮತ್ತು ನಾಗಾಂ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳಿಗೆ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಭರ್ತಿಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ರಾಜ್ಯದ ಉಳಿದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಮಾಹಿತಿ ದಾಖಲಾತಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಖಾಸಗೀ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಅರುಣಾಚಲ ಪ್ರದೇಶ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಇನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದು ಯಾವುದೇ ಗಣಕೀಕೃತ ಭೂ ದಾಖಲಾತಿ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದಾಗಲೀ, ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಲೀ ಇನ್ನೂ ಚಾಲನೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರವು ಅರುಣಾಚಲ ಪ್ರದೇಶ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕು ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಗಣಕೀಕರಣಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರವು ರೂ. 75.30 ಲಕ್ಷಗಳನ್ನು ಮಂಜೂರು ಮಾಡಿದ್ದು, ಪ್ರಸ್ತುತ ಹಣವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಸದರಿ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ತ್ರಿಪುರ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: ರಾಜ್ಯವು ಹಕ್ಕು ದಾಖಲೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಗಣಕೀಕರಣಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ರೂ.85 ಲಕ್ಷಗಳ ಯೋಜನೆಯೊಂದನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದು, ರೂ. 1.53 ಲಕ್ಷವನ್ನು ಜನವರಿ 31ನೇ 2003ರವರೆಗೆ ವಿನಿಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಅಂತಹ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಯಾವುದೇ ಸಾಧನೆ ಗಣಕೀಕರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಬಿಹಾರ್ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: ರಾಜ್ಯವು ಕಳಪೆ ದರ್ಜೆಯ ಕಂಪ್ಯೂಟರ್‌ಗಳ ವಿತರಣೆ, ಪರಿಣಿತ ಮತ್ತು ನುರಿತ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಕೊರತೆ, ಮೂಲಭೂತ ಸೌಕರ್ಯಗಳ ಕೊರತೆಯ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು ನಿರೀಕ್ಷಿತ ಮಟ್ಟದ ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ.

ಹಿಮಾಚಲ ಪ್ರದೇಶ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: ರಾಜ್ಯದ ಕಾಂಗ್ರಾ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಭೂದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ತಂತ್ರಾಂಶಗಳನ್ನು NIC ಸಹಯೋಗದೊಂದಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದ ನೆರವಿನೊಂದಿಗೆ, ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಇನ್ನೂ ಹಲವು ಯೋಜನೆಗಳಿಗೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ ಯೋಜನೆ ಮತ್ತು ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ: ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ “ಭೂಮಿ ಯೋಜನೆ”ಯು ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುವ ಒಂದು ತಂತ್ರಾಂಶವಾಗಿದ್ದು ಇದನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾಹಿತಿ ಕೇಂದ್ರ (NIC) ಬೆಂಗಳೂರು ಇವರು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದು ಇದಕ್ಕೆ ಕೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಗಳೆರಡೂ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗಿ ಹಣಕಾಸಿನ ನೆರವನ್ನು ನೀಡಿವೆ. ಈ ಯೋಜನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ತಂತ್ರಾಂಶವು ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸಮಗ್ರ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳ ಗಣಕೀಕರಣ ಕಾರ್ಯವನ್ನು 1991ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಗುಲ್ಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರದ ಅನುದಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲಾಯಿತು. ನಂತರ 1996ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ

ಎರಡೂ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಿರೀಕ್ಷಿತ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿ ವಿಫಲಗೊಂಡವು. ಆನಂತರದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ಭೂಮಿ ತಂತ್ರಾಂಶವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ರಾಜ್ಯದ 177 ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು 2002 ಮಾರ್ಚ್ ತಿಂಗಳೊಳಗಾಗಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ಗುರಿಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು. ಇದರ ಫಲವಾಗಿ ಇಂದು ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳ ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳು ಭೂಮಿ ತಂತ್ರಾಂಶಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿವೆ. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ ತಂತ್ರಾಂಶದ ಬಳಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಒಬ್ಬ ರೈತ ತನ್ನ ಭೂಮಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಕ್ಕು, ಗೇಣಿ ಹಾಗೂ ಬೆಳೆ. (Record of Rights Tenancy and Crop Information-RTC) ಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಕೆಲವೇ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸುಲಭವಾಗಿ ಆಯಾ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲು ರೈತರು ಪ್ರತಿ ದಾಖಲಾತಿಗಳಿಗೆ ರೂ. 10/-ನ್ನು ಪಾವತಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಭೂಮಿ ತಂತ್ರಾಂಶದಿಂದ ಪಡೆದ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು, ಬ್ಯಾಂಕ್‌ಗಳಿಂದ ಸಾಲ ಪಡೆಯಲು, ಭೂಮಿಯನ್ನು ವರ್ಗಾವಣೆ ಮಾಡಲು, ಭೂಮಿಯ ಅಳತೆಗೆ ಅರ್ಜಿ ಸಲ್ಲಿಸಲು, ಭೂಮಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ದಾವೆ ಹೂಡಲು, ಆದಾಯ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲು, ಹಾಗೆಯೇ ಭೂ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ. ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಯೋಜನೆಯ ಫಲಾನುಭವಿಯಾಗಿ ಆಯ್ಕೆಯಾಗಲು ಬಳಸಲು ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭೂಮಿ ತಂತ್ರಾಂಶವನ್ನು ಬಳಸುವ ಮೊದಲು ಭೂ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಗಣಕೀಕರಣಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಮಾನವ ನಿರ್ಮಿತ ದಾಖಲೆಗಳಿಂದ ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ದಾಖಲೆಗಳ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಬದಲಾವಣೆಯೂ ಕೂಡ ಮಾನವ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿಯೇ ಆಗಬೇಕಿತ್ತು. ಪ್ರತಿ ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯ ವಿವರಗಳನ್ನು ದಾಖಲಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಪಹಣಿ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟಾ ರಸೀದಿಯನ್ನು 5 ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಭೂಮಿ ತಂತ್ರಾಂಶ ಅಳವಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕು, ಗೇಣಿ ಹಾಗೂ ಬೆಳೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎಲ್ಲಾ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು, ಬೆಳೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಆರು ತಿಂಗಳುಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ದಾಖಲಿಸಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಳೆಯ ಭೂ ನೋಂದಾವಣೆ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೇರೊಬ್ಬನಿಗೆ ನೋಂದಾವಣೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಡಲು ಕನಿಷ್ಠ 50 ರಿಂದ 60 ದಿವಸಗಳ ಕಾಲ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಜಮೀನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದಾಖಲಾತಿಗಳು ಸರಿ ಇವೆಯೇ ಅಥವಾ ಅದೇ ಜಮೀನನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಪರಭಾರೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ತಹಶೀಲ್ದಾರ್‌ರವರು, ರೆವೆನ್ಯೂ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರ್ (RI) ರವರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದರೆ, ರೆವೆನ್ಯೂ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರ್‌ರವರು ಅದನ್ನು ಗ್ರಾಮ ಲೆಕ್ಕಾಧಿಕಾರಿ (V.A) ಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಗ್ರಾಮ ಲೆಕ್ಕಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸ್ಥಳೀಯರಿಂದ ಯಾವುದಾದರೂ ತಕರಾರುಗಳಿವೆಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು 30 ದಿವಸಗಳ ಕಾಲಾವಕಾಶ ನೀಡಿ ಆ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿವರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕಡತಗಳನ್ನು ರಾಜಸ್ವ ನಿರೀಕ್ಷಕರು (ರೆವೆನ್ಯೂ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರ್ - RI) ರವರ ಮೂಲಕ ತಹಶೀಲ್ದಾರ್‌ರವರಿಗೆ ತಲುಪಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈಗಿನ ಭೂಮಿ ತಂತ್ರಾಂಶದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಇರುವ ಎಲ್ಲಾ ದಾಖಲಾತಿಗಳು ಅಲ್ಲಿನ ಕಂಪ್ಯೂಟರ್ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೇರವಾಗಿ ದಾಖಲಿಸುವ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗ್ರಾಮ ಲೆಕ್ಕಾಧಿಕಾರಿ (V.A) ಗಳವರದ್ದೇ ಆಗಿರುವುದು ಭೂ

ನೋಂದಾವಣೆ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿನ ಅನಗತ್ಯ ವಿಳಂಬತೆಯನ್ನು ತಡೆಯುವಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ

1. <http://www.goagovt.nic.in>.
2. <http://www.westbengal.nic.in>.
3. <http://www.gujarat.nic.in>.
4. Ahuja Manoj, Singh AP. Evaluation of computerization of Land Records in Karnataka-A Case Study from Gulbarga District, Centre for Rural Studies Mussoorie, Lalbahadur Shastri National Academy of Administration, 2008, 34-39.
5. 2002 ರಿಂದ ಒಂದು ಆರ್.ಟಿ.ಸಿ.ಗೆ ರೂ. 15/- ಪಾವತಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. 2010, ಡಿಸೆಂಬರ್‌ನಿಂದ ಆರ್.ಟಿ.ಸಿ. ಬೆಲೆಯನ್ನು ರೂ. 10/-ಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಲಾಗಿದೆ.
6. ಪಹಣಿಗಾಗಿ ಪರದಾಟ ತಪ್ಪಿಸಿ : ನೋಡಿ ಪ್ರಜಾವಾಣಿ ವಾಚಕರ ವಾಣಿ, ದಿ : 30 ಮೇ 2011, ದಾವಣಗೆರೆ ಆವೃತ್ತಿ, ಪು.
7. Hanstand Tim. Computerization of Land Records in Karnataka Observation from a Simple Field Study, Rural Development Institute, Bangalore, 2002, 77-81.
8. <http://www.himachalpradesh.nic.in>.
9. Acharya Keya. Flaws in Bhoomi, India's Model E-Governance Project, 2003.
10. Panos Features Bangalore, 10-32.
11. <http://www.assam.nic.in>.
12. <http://www.arunachalpradesh.nic.in>.
13. <http://www.tripura.nic.in>.
14. <http://www.bihar.nic.in>.
15. <http://www.kerala.nic.in>.
16. <http://www.jammukashmir.nic.in>.
17. <http://www.tamilnadu.nic.in>.
18. <http://www.sikkim.nic.in>.